

PERSPECTIVA

LEGNICKIE STUDIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

Rok XXIV 2025 nr 2 (47) s. 168-171

Ks. SŁAWOMIR KOWALSKI*

SPRAWOZDANIE Z SYMPOZJUM NAUKOWEGO PROFESORÓW I WYKŁADOWCÓW HISTORII KOŚCIOŁA, POZNAŃ, 23-25 KWIETNIA 2025 R.

REPORT FROM THE SCIENTIFIC SYMPOSIUM OF PROFESSORS AND LECTURERS OF CHURCH HISTORY, POZNAŃ, APRIL 23-25, 2025

Każdego roku profesorowie oraz wykładowcy historii Kościoła z całej Polski oraz pracujący poza jej granicami spotykają się, aby wziąć udział w sympozjum naukowym. W tym roku takie spotkanie miało miejsce w Poznaniu. Rozpoczęło się w godzinach wieczornych 23 kwietnia od wystąpienia Przemysław Terleckiego, dyrektora Muzeum Powstania Wielkopolskiego, który zaprezentował nowy projekt planowanego obiektu.

Kolejny dzień sympozjum składał się z dwóch sesji przedpołudniowych. Pierwszą część rozpoczął referat zatytułowany *Stosunki wyznaniowe na ziemiach polskich po odzyskaniu niepodległości*, wygłoszony przez ks. dr. Michała Wiaderę. Prelegent odniósł się do 1921 r., kiedy 61% ludności zamieszkującej Rzeczpospolitą było wyznania rzymskokatolickiego. Zaznaczył, że w mieście stołecznym Warszawie wyznanie judaistyczne było na drugim miejscu, zaś wyznanie prawosławne dominowało w okresie nowogrodzkim, a w wileńskim zajęło drugie miejsce. Mówca uwypuklił, że w owym czasie na terenie Rzeczypospolitej Polskiej powołano trzy metropolie. Dokonując kolejnego zestawienia podkreślił, że drugim co do liczebności wyznawców był obrządek grekokatolicki z jedną metropolią (około

* Ks. Sławomir Kowalski – kapłan diecezji legnickiej; doktor nauk humanistycznych (historia powszechna); e-mail: slawek_k@vp.pl.

3,5 mln wiernych), następnie wyznanie prawosławne (3,3 mln wiernych do wybuchu wojny, później liczba wzrosła do 4 mln), wyznanie protestanckie (800 tys. wiernych) oraz obrządek ormiański (około 5 tys. wyznawców). Dokonał analizy i omówił stosunki wyznaniowe w 1921 r. w Warszawie oraz w poszczególnych województwach: warszawskim, łódzkim, kieleckim, poznańskim, pomorskim oraz na Polesiu i Wołyniu. Prelegent podkreślił, że największą religią po chrześcijaństwie był judaizm, zwrócił również uwagę na pojawienie się w 1919 r. Narodowego Kościoła Polskokatolickiego.

Drugim zapowiedzianym prelegentem był ks. dr hab. Robert R. Kufel, jego referat nosił tytuł *Biskupi zaangażowani w przygotowanie konkordatu*. Z powodu usprawiedliwionej absencji wykładowcy streszczenia opracowanego tekstu podjął się ks. dr hab. Tomasz Moskal. Mówca skupił się w sposób szczególny na ostatniej części referatu, która ukazywała opinie biskupów na temat konkordatu wraz z odniesieniem się do konstytucji marcowej. Zostały przywołane m.in. takie postaci jak: bp Adolf Szelażek, abp Józef Teodorowicz, bp Henryk Przeździecki, kard. Adam Sapieha, kard. Aleksander Kakowski. Pomimo rozbieżności zdań do ostatecznego podpisania konkordatu doszło 10 lutego 1925 r.

Trzeci referat, który zamykał pierwszą sesję, został wygłoszony przez ks. dr. hab. Pawła Zajacę, profesora UAM, a nosił tytuł *Instrukcje Stolicy Apostolskiej dla nuncjusza Lorenzo Lauriego z 1921 r.* Prelegent omówił dokument tworzący tzw. instrukcję konsystorialną, dotyczącą katechizacji, prowadzenia stowarzyszeń, zagęszczania sieci parafialnej czy kwestii powołań i małych seminariów. Wspomniał również o dyspozycjach Watykanu w sprawie grekokatolików, mianowicie aby nie namawiać prawosławnych do przejścia na obrządek łaciński. W części podsumowującej dokument przypominał, że Stolica Apostolska zawsze wspierała niepodległość Polski, była zainteresowana jej kondycją wewnętrzną, stosunkami z sąsiadami, relacjami państwo – Kościół oraz dostrzegała w Polakach naród hojny i odrodzony. Omawiana dyrektywa przywołała również wybitnych nuncjuszy, których zadanie widziała w promowaniu pojednania w Polsce, a także duchownych upominanych za działalność polityczną i pomieszanie spraw religijnych z politycznymi. Rozporządzenie zawierało opis podziałów jurysdykcyjnych na metropolie i diecezje, podejmowało kwestię tytułu prymasowskiego, ale też odnosiło się do napięć między Kościołami rzymsko- i grekokatolickim, jak i braku formacji religijnej w Polsce.

Drugą sesję przedpołudniową rozpoczęło wystąpienie ks. dr. Alberta Warso, który podjął następującą kwestię: *Dyplomaci Stolicy Apostolskiej i Rzeczypospolitej zaangażowani w przygotowanie konkordatu*. Swoje wystąpienie mówca rozpoczął od przywołania słów kard. Adama Sapiehy:

od samego wskrzeszenia Państwa Polskiego ciągle była mowa o konkordacie. U nas tak duchowieństwo, jak i ludzie świeccy w przeważnej większości uważali zawarcie konkordatu za coś należącego się i to katolicy uważali to za korzyść

dla wiary, a nie myślący po katolicku za możliwość uzyskania praw dla państwa w stosunku do Kościoła.

Referent zaznaczył, że łącznikiem w sprawie opracowania konkordatu między rządem a Episkopatem Polski był bp Adolf Szelążek (1865-1950). Ówczesny papież Pius XI skierował do niego następujące słowa:

powiedz swej władzy, gdy wrócisz do Warszawy, że przy zawieraniu konkordatu z Bawarią rzecz opracowywano w Bawarii z nuncjuszem; o każdym wyrazie ja byłem informowany. Toż samo miało miejsce przy zawieraniu konkordatu z Rumunią. Polska stanowi wyjątek, skoro mój przedstawiciel w Warszawie, nuncjusz, nie bierze udziału w przygotowaniu tego układu. Powiedz, że to tym bardziej jest dla mnie przykre, że ja niezmiennie przywiązany jestem do Polski i jestem wam życzliwym.

Prelegent jasno i wyraźnie podkreślił, że na konkordacie zależało władzy państwowej i że został on przygotowany z pominięciem hierarchów w wyjątkowo krótkim czasie, bowiem prace zakończyły się zaledwie po kilku miesiącach. Dla porównania konkordat zawarty z Rumunią przygotowywano siedem lat. Ze strony rządu w Rzymie przebywał Władysław Skrzyński (1873-1937), który miał uczynić wszystko, aby doprowadzić do podpisania konkordatu. Natomiast głównym autorem umowy był Stanisław Grabski (1871-1949). Godne zauważenia jest, że nuncjusz apostolski w Polsce abp Lorenzo Laurenti nie został zaproszony do udziału w pracach przygotowawczych konkordatu. Rozmowy prowadził mons. Francesco B. Duca (1884-1954), który stwierdził: „każdy przecinek w tym konkordacie jest robiony za moją osobistą zgodą”.

Następny referat, zatytułowany *Najważniejsze punkty konkordatu*, wygłosił ks. dr hab. Damian Bednarski. Jak sam tytuł wskazuje, prelegent wyłożył i omówił w skrócie kolejne artykuły umowy. Swoją wywód rozpoczął od zwrócenia uwagi słuchaczy na to, że przed konkordatem były zawierane umowy pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą. Następnie przedstawił osoby pracujące nad projektem (W. Abraham, W. Studziński) oraz oponentów (S. Adamski, A. Sapięha, J. Teodorowicz). Ze strony watykańskiej umowę podpisał sekretarz stanu P. Gasparri. Podpisany pakt składał się z 27 artykułów.

Sesję wykładową pierwszego dnia zakończyło wystąpienie ks. dr. Tobiasza Matkowskiego, który przedstawił *Aspekty prawne konkordatu*. W swojej prelekcji skupił się na następujących zagadnieniach: 1) konkordat jako umowa międzynarodowa; 2) zasady wynikające z konkordatu (aspekt normatywny, znaczenie konkordatu z 1925 r., praktyczne skutki dla diecezji i parafii, prawo do regulowania mianowania biskupów, wpływ konkordatu na prawo rodzinne, wpływ Kościoła na nauczanie religii); 3) znaczenie normatywne w systemie prawa Drugiej Rzeczypospolitej (charakter prawny konkordatu jako umowy międzynarodowej, miejsce

konkordatu w hierarchii źródeł prawa Drugiej Rzeczypospolitej, ochrona i trwałość przepisów konkordatu, praktyka stosowania).

Po wysłuchaniu wszystkich prelekcji zaplanowanych na pierwszy dzień ob-
rad, w godzinach popołudniowych odbyło się wspólne zwiedzanie poznańskiego
zamku cesarsko-królewskiego. Punktem kulminacyjnym była Eucharystia sprawo-
wana w najstarszej świątyni Poznania, czyli w kościele pw. św. Marcina. Mszy św.
przewodniczył abp Henryk Muszyński.

Piątek, 25 kwietnia, był ostatnim dniem sympozjum. Na godziny przedpołu-
dniowe zaplanowano dwa referaty. Pierwsze wystąpienie miał ks. dr Rafał Piekar-
ski, który podjął temat *Bulla Vixdum Poloniae Unitas*. Mówca skupił się na dwóch
zagadnieniach: kontekście kościelnym i politycznym powstania bulli oraz pracach
przygotowawczych nad podziałem administracyjnym Kościoła w Polsce.

Ostatnim wykładowcą był ks. dr hab. Dominik Zamiatąła, który zatytułował
swoje wystąpienie do dwóch zagadnień: omówienia uchwały oraz przybliżenia
okoliczności zerwania umowy przez rząd warszawski, co nastąpiło ze względu na
złamanie postanowień konkordatu przez Stolicę Apostolską.

